

Politická ekonomie.

Schindler Em., Socialismus a obchodní politika. (Studie historická a kritická.) Knihovna sborníku věd právních a státních, 1914, str. 157.

Autor zabývá se nejprve definicí socialismu, jeho vznikem, vývojem, podstatou, problémem i jeho ekonomickým a sociálněfilosofickým založením. Druhá část spisu jedná o zásadním a taktickém poměru socialismu k zahraničnímu obchodu a třetí věnována jest vlastnímu thematu, to jest poměru socialismu k obchodní politice. Spis trpí poněkud formální vadou, že skoro dvě třetiny jeho zabývají se otázkami úvodními a teprve poslední třetina předmětem samým. Autor pokládal totiž za nutno, dříve než k řešení vlastní otázky přikročí, vypořádati se s pojmem socialismu. Úkol zajisté tím nesnadnější, čím pojem tento sám ve vědě méně jest ustálený. Není a nikdy nebylo jediného směru neb theorie socialismu, jako není jediné školy filosofické, nýbrž různí spisovatelé socialističtí co do způsobu a pojetí jak by společenský řád měl býti upraven, aby sociálnímu blahu vyhovoval, podstatně od sebe se liší. Tak lze mluvit o St. Simonismu, Fourierismu, Blanquismu, Marxismu atd. jako o určitých, více méně vyhraněných soustavách socialistických, ale nikoliv o socialismu vůbec, jakožto o pevně ucelené škole theoretické. Socialismus v tomto všeobecném smyslu zůstane vždy jen nejasně ohraničeným filosoficko ekonomickým názorem světovým, jehož definice sotva kdy bude uspokojovati. Autor přidržuje se definice Sombartovy, dle níž jest socialismus „duchový výron moderního sociálního hnutí“ a polemizuje s definicemi jiných spisovatelů, jako s Diehlem, jenž rozumí socialismem soustavu odporující podkladům stávajícího hospodářského řádu, zejména soukromému vlastnictví, s Dietzlem, jemuž jest socialismus úplné podřízení jednotlivce celku, s Leroy-Beaulieuem, spatřujícím socialismus již v každém nepřiměřeném zásahu státu v poměry hospodářské a konečně i se Stammlerem, jenž vůbec popírá možnost stanovití jednotný souborný pojem socialismu a jenž poukazuje ke skutečnosti, že se mluví o naprosto odlišných pojmech socialismu státního, křesťanského, kathedrového a j.

A přece autor sám (str. 6) přiznává, že slovem „socialismus“ označovány jsou pojmy různé a spokojuje se proto tím, co od převážné většiny ustáleným zvykem pod pojem socialismus se rozumí. Jest to prý „myšlenkový odraz hospodářských tendencí proletariátu“ (str. 8) a jinde (str. 37) praví, že socialismus jest „domyšlení antikapitalistických tendencí proletariátu“. Ale sám opět praví, že odpovědi na otázku, které tyto tendence jsou, nejsou jednotny (str. 8). Mluví prý se o kolektivismu neb socialismu v užším smyslu, o komunismu, Georgeově agrárním socialismu (lépe snad pozemkovém!), Blancově společenstevním (lépe produktivním), Proudhonově mutualismu atd. Jiní kladou důraz na moment distribuce dle práce (Mengerovo právo na plný výnos práce), aneb pouze dle potřeb. Autor na konec cítí tuto pojmovou neujasněnost a nesnáze z toho plynoucí.

Snaží se čeliti jim tím, že chce zkoumati a zjistiti ráz a obsah hospodářských tendencí proletariátu co do jich vzniku a vývoje.

Proto v druhé kapitole zabývá se vznikem socialismu, jehož podmínky spatřuje v moderním hospodářském vývoji kapitalismu. Tím arci upírá existenci socialismu dob antických a středověkých, ačkoliv dějiny znají mnohá hnutí dob těch zabarvení ryze komunistického. Autor líčí vznik a příčiny kapitalistického hospodářství, jež se ocitá v odporu se starým řádem právním, spočívajícím na vázanosti hospodářského života. Kapitalismus vede k hospodářskému liberalismu, vytváří soukromé vlastnictví v nejvýlučnější formě a mění celou strukturu společenskou. Zatlačuje malovýrobu velkovýrobou, ohrožuje existenční podmínky starých vrstev živnostenských a vyvolává tím odpor. Odpor ten dle autora má především ráz konservativní reakce proti kapitalismu a prakticky dochází výrazu v hnutí t. zv. maloživnostenském a agrárním. Vedle toho však kapitalism vyvolává odpor ještě jiných vrstev, totiž oněch, které postrádajíce vlastních prostředků výrobních nuceny jsou vstupovati v námezdný poměr k vlastníkům kapitálu t. j. podnikatelům a pracovati za mzdu. Tím stávají se od nich hospodářsky odvislými a odlišnými způsobem života, sociálně i kulturně. Tak vzniká proletariát, jehož typickým představitelem jest moderní třída dělnická. Proletariát tedy rovněž odporuje kapitalismu, ale jeho odpor jest jiného obsahu, než antikapitalism konservativní. Jest to právě socialismus. Ovšem autor také připouští, že vedle skutečností hospodářských na vznik socialismu měly vliv i nejrůznější složky ideologické (náboženské, politické, filosofické a t. d.).

Toto stanovisko autorovo jest dojistá zajímavé, ale poněkud schematické. Celá dnešní společnost sotva se dá rozložiti jen na dvě třídy: kapitalisty a proletáře, třeba že obě tyto vrstvy pro ni byly sebe typičtější a důležitější. Není tomu tak ani v zemích nejprůmyslovějších, tím méně pak v zemích agrárních. Což samostatné maloroľnictvo, živnostnictvo, svobodná povolání a j.: náleží ke kapitalistům nebo proletářům? Ostatně tendence protikapitalistické nejsou pouze povahy konservativní neb socialistické. Tak snahy moderních sociálně-politických reforem nelze prostě zařaditi ani pod první ani pod druhé. Pojem proletariátu nelze beze všeho stotožňovati s pojmem třídy dělnické (a kterého dělnictva? jen továrního, neb také maloživnostního, zemědělského?) Pojem ten jest příliš mlhavý a neohraňovaný, než aby mohl sloužiti za pevný základ pojmový socialismu, jak ho autor užívá. Týž to patrně sám vycítuje a proto neuspokojuje se jen definicí socialismu, nýbrž přikročuje k dalšímu výkladu o vývoji, podstatě a problému socialismu, tedy k něčemu, co vlastně v definici již anticipoval.

Řídě se svým stanoviskem, že socialismus datuje teprvé od vzniku kapitalismu, jedná autor o předchůdcích socialismu, mezi něž čítá Halla Owena, St. Simona (o němž ale na str. 22 výslovně dí, že ho nelze ještě pokládati za socialistu). Pravý socialismus záleží dle autora v antikapitalismu proletariátu, jenž hledá svůj cíl nikoliv v archaických (oblíbený, často užívaný výraz autorův) snahách hospodářských, nýbrž v novém

společenském řádě a opírá se o technický a hospodářský pokrok. Tento nový hospodářský řád vrcholí zejména v odporu proti soukromému vlastnictví a důchodu kapitalistů. Autor rozeznává však dále romantické socialisty, hlásající socialismus rodinný neb osadní, mezi nimi vedle jmenovaných již Halla a Owena dále i Godwina, Thompsona, Fourriera, pak socialisty associační (Blanc, Lassalle), směnné (opět Owen, Proudhon, Rodbertus), konečně kolektivisty (Pecqueur, Rodbertus, Marx).

Autor poukazuje dále na negativní povahu socialismu, z čehož plyne mlhavost jeho co do pozitivního programu, a na další jeho význačný znak, to jest kosmopolitism. Ale právě tím, jak autor na str. 43 sám dokládá, přestává býti socialismus pouhým výrazem bezprostředných tendencí a zájmů proletariátu a stává se názorem všespolečenským. Dokonce připouští autor možnost rozporu „mezi socialismem i jeho širokým cílem a bezprostředním, egoistickým, konkrétním a úzkým zájmem proletariátu“. Takto ale autor vlastně popírá svou původní definici socialismu, a odmítá-li dále stotožňování socialismu s kolektivismem (tento jest prý jen „technickým prostředkem k dosažení jeho cíle,“ jak praví na str. 44), pak sotva výsledek dlouhých úvah týkajících se definice socialismu nazvati lze uspokojivým.

Ani pak ještě autor nepřikročuje k vlastnímu předmětu, nýbrž zabývá se dále ekonomickým a sociálně-filosofickým založením socialismu. Tím nezbytně nucen jest vraceti se k látce, kterou již při definici socialismu se obíral a znova obšírně uváděti vývody autorů jím dříve již citovaných. Poukazuje, jaký důležitý úkol připadá v socialismu lidské práci po stránce ekonomické, ježto ona uznávána jest za jediný zdroj a míru hodnoty. Odtud docházejí socialističtí spisovatelé (již Hall, Owen, Rodbertus, zejména však Marx) k pojmu nadhodnoty. Autor cituje při tom několik stránek z Marxe, ač snad materií tuto nebylo třeba rozvíjeti, ježto po kritické stránce nemohla býti vyčerpána. Na to pojednává autor o názorech socialistických spisovatelů o hospodářských krizích, ku které otázce však na jiném místě spisu později opět se vrací. Dalším předmětem úvah autorových jest sociálně-filosofické založení socialismu, princip individuální a sociální, pojetí ideologické a materialistické. Cituje opět při tom obšírněji Marxe a Engelsa a zdůrazňuje pak stanovisko, že cíl socialismu není pouhý požadavek, nýbrž nutný výsledek kapitalistického vývoje.

Teprve v druhé části spisu autor přechází k tematice socialismu a zahraničný obchod. Zásadně pohlízejí socialističtí spisovatelé na zahraničný obchod jakožto na výron a symptom kapitalismu. Tak Hall odvozuje vznik zahraničního obchodu jen z potřeb přepychových, jiní, jako Owen, Bray, Vidal, Rodbertus pohlízejí na zahraničný obchod jako prostředek k odstranění hospodářských krizí kapitalismem vyvolaných. Pozdější spisovatelé (Kautsky, Hilferding) mluví o hypertrofii kapitalismu, jenž hledá expansi vývozem do ciziny. Starší socialisté pokládali tedy zahraničný obchod za nepřírozený a škodlivý. Pozdější socialisté poukazují na jednostrannost hospodářského vývoje kapitalismem vyvolaného a na odlišnost zemí agrárních a průmyslových, věřitelských a dlužnických.

Proto z taktických důvodů stanovisko jich k zahraničnímu obchodu není již tak nepřátelské. Ještě Kautsky soudí, že odstraněním kapitalismu pozbuje významu i obchod zahraničný, naproti tomu Gerhard Hildebrand přirovnává země průmyslové k městům a země agrární k venkovu i tvrdí, že klesání blahobytu zemí průmyslových nemohlo by zůstatí bez účinku na sociální stav dělnictva. Tento úpadek by ani socialistická organizace výroby nezastavila. Sespolečnění prostředků výrobních nevytvořilo by ještě samo o sobě nových potravin. Také poměr zemí se stanoviska věřitelského a dlužnického, tedy poměr kapitalistický, není pro stav dělnictva těchto zemí bez významu. Nastává tu rozpor mezi abstraktním, solidárním kosmopolitismem socialismu a reálnými zájmy proletariátu určité země.

V další kapitole vrací se autor k otázce, jak dalece socialisté připouštějí zahraničný obchod ve své vlastní společenské organizaci. Tak nuceni jsou činiti socialisté skupinová aspoň co do zahraničné směny oněch statků, jichž uvnitř jich území nelze vyráběti aneb pokud jde o statky přebytečné, a to do té doby, pokud socialismus nenabude rozšíření světového. Ovšem názory o technickém provádění takové zahraničné směny jsou u socialistů nejasné a utopické. Proto novější socialisté se jim vyhybají.

V posledním oddílu pojednává autor konečně o socialismu a obchodní politice. Rozlišuje tu opět stanovisko zásadní a taktické. Se zásadního stanoviska socialisté odmítají vlastně jakoukoliv obchodní politiku, pokud se jí rozumí zásah moci veřejné v úpravu zahraničné tržby, zejména ale každou ochranu celní, spatřující v ní jen posilu kapitalismu. Proto zejména starší socialisté jsou důslednými odpůrci politiky ochranné, jak autor četnými citáty dokládá. Spíše vede je kosmopolitický ráz socialismu do tábora svobodoobchodového. Ale i volná tržba jest výsledkem kapitalistické expanse a tak celá tato otázka pozbývá pro socialismus zásadní důležitosti. Ani celní ochrana, ani volný obchod nemají zásadně nic společného se socialismem, věc týká se jen společnosti kapitalistické. Tak již Owen, Marx, Engels, Kautsky, Hilferding. Jest proto vlastně zbytečno, vsunuje-li autor další kapitolu, v níž dokazuje nesprávnost stotožňování celní ochrany se socialismem, poněvadž prý oběma jest příbuzna ingerence státní. Stotožňování takové dělo se vlastně jen z agitačních důvodů krajními stoupenci volného obchodu, aby tím zastanci celní ochrany byli diskreditováni. Tak činili Cobden, Bastiat, Chevalier, Prince Smith, Guyot, Pareto a j. Vážně ovšem tvrzení takové nikdo brátí nebude a obšírné vyvracení jeho autorem bylo snad zbytečným. Nelze tu přece mluvití ani o „domnělé příbuznosti“, jak autor v předmluvě podotýká.

V konečné části zabývá se autor taktickým poměrem socialismu k obchodní politice jednak s hlediska vývoje společenského, jednak s hlediska mzdového. První má zřetel k budoucnosti, druhé k přítomnosti. S hlediska budoucího jest cílem socialismu kosmopolitism a tedy celní ochrana, jakožto překážka těchto tendencí jest mu nesympatická. To byl názor starších socialistů. Marx byl pak pro svobodný obchod proto, že jím urychlen bude vývoj kapitalismu a že působí rozkladně. Novější socialisté (Calver) jsou zastanci svobodného obchodu,

poněvadž prý podporuje mezinárodní světovou dělbu práce a solidaritu proletariátu. Ale taktické stanovisko socialismu k obchodní politice určováno jest také bližším zřetelem, to jest zájmy mzdovými. Proto bude socialismus pro takovou politiku obchodní, která zaručuje nejpriznivější poměry mzdové. Tu se autor zabývá mzdovými teoriemi socialismu převzatými již z klassické literatury (Ricardo), zejména Lassallovým železným zákonem mzdovým, z kterýchž teorií ovšem plynulo, že žádná umělá politika obchodní není s to výši mzdy trvale povznésti a nemá tedy po této stránce pro dělnictvo významu. Ovšem tvrzení autorovo (str. 135), že hnutí chartistické v Anglii z tohoto důvodu stavělo se dokonce proti odstranění obilních cel, sotva odpovídá z plna historické skutečnosti. Indifferentní stanovisko k obchodní politice zaujato bylo též v resolucích sjezdů německé strany sociálně-demokratické. Tato lhostejnost byla však dle autora poněnáhu opouštěna, jakmile byla poznána neudržitelnost strnulé theorie železného zákona mzdového. Bylo prý nutno uznati, že celní ochrana může býti dělnictvu prospěšna, pokud má za účinek možnost zvýšení mzdy, rozmnožení rentability i produktivnosti. Autor cituje na doklad tohoto obratu názorového opět sociálně demokratické resoluce sjezdové. Avšak ve skutečnosti v resolucích těch obrat takový nijak není patrný. Jich znění velmi ostře obrací se proti cům ochranným, ovšem v první řadě agrárním, proti nimž jak známo vede sociální demokracie boj nejhrouževnatější. Ale také cla průmyslová jsou potírána a připouštěna nejvýš, a to jen za poměrů primitivnějších, jakožto cla výchovná. Sjezdy ty prohlašují ochrannou politiku celní za neslučitelnou se zájmy proletariátu. Na tomto stanovisku celkem také stojí socialističtí spisovatelé Kautsky a Calver, z nichž prvý zejména poukazuje na moc kartelů, již čerpají právě z ochrany celní. Ovšem uznává Kautsky, že ochranu celní za dnešních poměrů nelze odstraniti prostě autonomně, nýbrž jen cestou dlouhodobých smluv tarifových s doložkou nejvyšších výhod. Podobné stanovisko zaujímá Calver, jenž však klade hlavní důraz na export a přimlouvá se tedy za takovou politiku obchodní, která podporuje vývoz do ciziny. Žádá proto užší obchodně politické semknutí států středoevropských. Naproti těmto spisovatelům socialistickým jediný Schippel hájí ochranu celní na to nejen průmyslovou, nýbrž dokonce i agrární. Jest však v tomto svém nazírání celkem osamocen.

Autor v závěru poukazuje k domnělé dvojakosti, se kterou socialisté řeší svůj taktický poměr k obchodní politice a že i v této otázce jeví se rozpory mezi původním revolučním marxismem a pozdějším oportunistickým revisionismem socialismu, čili jak dí autor, mezi myšlénkou a skutečností. Že takový rozpor v nejrůznějších a sice právě zásadních otázkách dnes nejen v socialismu, ale i v politickém útvaru jeho, straně sociálně demokratické jest, o tom zajisté není pochybnosti. Avšak že by právě v názorech na obchodní politiku takové hluboké rozpory se jevily, sotva lze tvrditi. Právě v této otázce jest mínění oficiálních socialistických kruhů dosti jednotné, to jest zásadní zavržení ochrany celní. Výjimky jsou jen dosti ojedinělé a nepadají mnoho na váhu. Vždyť Hildebrand, jenž připustil

nutnost přiměřených cel agrárních, byl proto, jak autor sám uvádí (str. 91) ze strany sociálně demokratické vyloučen.

Konečný vědecký výtěžek práce jest tedy nepříliš bohatý. Příčinou toho jest snad jisté pochybení ve stanovení problému samého. Kdyby si byl autor položil otázku, jak nazírají četní stoupenci socialismu na politiku obchodní, nesliboval by ovšem spis tolik, jako slibuje nynější jeho název: socialismus a obchodní politika. Avšak právě tento název přiměl autora, že zabýval se ve větší části své práce pojmem a podstatou socialismu vůbec, aniž by ve směru tom dospěl žádoucího výsledku, a že ve vlastní menší části přece zase nucen byl jednati o stanovisku k obchodní politice nikoliv „socialismu“, jakožto ucelené jednotné soustavy, nýbrž jednotlivých spisovatelů na mnoze se rozcházejících. Toto methodické pochybení svádí také autora k častému opakování a opětnému projednávání týchž otázek na různých místech (tak na př. o stanovisku socialismu ke krisím). Jakousi nedůsledností jest, že některé názory spisovatelů socialistických podrobuje autor kritice, kdežto jiné přechází mlčením. Jinou nedůsledností, že některé citáty uvádí autor v překladu, jiné v originále cizojazyčném, ano někdy část citátu v překladu a část v originále. S některými názory autorovými nelze referentu souhlasiti. Tak s úžením pojmu kapitálu pouze na t. zv. kapitál těžebný s vyloučením kapitálu výrobního (str. 13, pozn.), s jeho obmezením pojmu podnikání jen na podnikání soukromé (str. 95). Také nedosti silně zdůrazňuje autor rozdíl mezi ochranými cly průmyslovými a agrárními pro stanoviska dělnictva přece tak vysoce důležitý. Po jazykové stránce nemile působí obliba v užívání některých germanismů. Tak výraz „vyústiti“ nalézá se neméně než na 12 místech spisu, podobně výraz „parirovati“ (str. 114).

Naproti těmto vytčeným vadám jest třeba uvésti i přednosti spisu. Již volba thematu samého, dojistá velmi nesnadného a obsáhlých přípravných studií vyžadujícího svědčí o vážné badatelské snaze autorově. Týž byl nucen podrobiti se druhdy málo vděčnému úkolu pročísti celou bohatou literaturu socialistickou a vyloviti z ní to, co pro látku jeho bylo podstatným. Úkol takový s úspěchem podniknouti může ale jen ten, kdo celý myšlenkový obsah ideí a teorií sem spadajících pronikl a vnitřně zpracoval. Dalším nesnadným úkolem bylo hlavní myšlenky ty v podstatném jich jádru jasně a stručně podati a účelně i soustavně seskupiti. A i po této stránce nelze upříti autoru, že se mu to na mnoze podařilo. Práce jeho na rozdíl od jiných podobných pokusů vyniká jasností, srozumitelností, stručností a plastickou konkrétností. Závěry jeho, třeba nebylo lze s nimi vždy zcela souhlasiti, vyplývají logicky z předeslaných premis a jsou obratně i dovedně formulovány, takže celá práce činí dojem zralosti a seriousness vědecké.

C. H.